

„Хой болгаш өшкү ажылын калбаа-диле хөгжүдөр, механизастаттынган улуг фермаларны база семиртилге шөлдерин тургузар, хой ээдинин, дүктүн, каракульдуң болгаш өске-даа продукцияның бүдүрүлгезин көвүдөдир“.

(СЭКП ТК-нын июль (1978 ч.) Планумунун доктаалындан).

КОДАННАРДАН МЕХАНИЗАСТАТТЫНГАН КОМПЛЕКСТЕР ЧЕДИР

Каа-Хем районун «Енисей» совхозунун малчыны Октябрь Революцияны орденин ээлекчиси Дарга Дондуп-тун кыштаанда. А. ЗАЙЦЕВИЧ фотогу.

«ЗАРЯНЫҢ» КҮЖҮ УЛГАДЫП ТУРАР

«Пограничник» колхозтун кол зоотехниги И. Ф. МАЛИНИНИЧ чугаазы:

— Бисте хой ажылының комплекстеринин бирөөзи «Заря» деп алаар. Ынчаарга үстүндө автор хойларны азырап өстүрүрүнчү болгаш менди камгалап алырнын дугайын колдуунда чугаалап калган болганда, хой ажылы чорударының экономикалык азыктыгына доктаар бодай-дыр мен.

Мындай сап-турагайлары ап көрөөлүкөр. Бир эвес ажылдап турар бир кижиге онааштыр чылда ортумал-биле зүк бүдүрери (центнер-биле) хой комплексинин 8,9 болуп турган болза, колхозка түгө 6,9, а району—7,2 болган. Оон өскө бир көргүзүт. Төрүү хойга онааштыр күш-ажыл чарыгалы киж-хүн-биле комплекске районунунан бүдүн чартык каттап эвөөш болган. Чангыс хойга онааштыр алган центнер продукциянык бот-үезин болгаш орулганы база-ла мындай деңгелге саннар-биле санап үндүрүп болур. Чижээ, центнер дүк бүдүреринин чарыгалы бригадала 252 рубль болган азы саарган өртөөндөн ийи каттап чик.

Комплексте хойжу бригадала 15 кижизен: бригадалар, чеди хойжулан болгаш ол хире сакманчылардан тургустунган. Кыр-рин районун күш-ажылы коданар айы-биле «организа-стан эвес ажыл-агыйларына» бир бригадала 22 кижизе ажылдап турар. Комплексе ажылчыларыны кызырган чоруд ажыл-агыйга бир кодан хойну немей тургузарынын азы катталган кижилерин бүдүрүлгени өскө чугула участогунга ажылдарынын аргазын берип турар. Күш-ажылдык бүдүрүчүлүүнүн өзүндөй 146 хуу болуп турар.

Комплексе хойжулары болгаш сакманчыларының күш-ажылы өздөгөн кыялы организастарын шындоотко, ол чорук оларны ажылдарынын байлаларына, аяк сонугу-галык болурунга эки салдарын чедирер. Ынчанга күш-ажылдык бүдүрүчүлүү өзүп турар. ЭК комплекске чуртук-чыгыш пунктундан дөрт километр чедире турар, а мындай болганда, куулура болгаш салгы төгү чок ырак-уаак черлерде малчы коданнарга ышкаш эвес, хойжулар болгаш сакман-чылар хүнүн-не бажынынга турар.

Бис хой комплексинин тургузарда хамыктын мурнунда үк черини агаар-бойзук байлаларын, тарыла шөдөрүнүн бол-гаш дедем олар-белчирлеринин барын барымдалап көргөн бис. Ындай болдунар аргалар бисте бар, ынчанга колхоз баштаар чери, бистин бүтү специалисттерине чаш хураган-нары хүзөп алыры база доруктуруп өстүрери-биле хамык-тын мурнунда төртүр хой комплексинин тууду тургузуу турган, хой ажылы улам ылай хөгжүдөр талазы-биле кем-чегерини ажылдап кылган. Хой ажылынын ындай комплек-стери февральдан эгелээш, май айга чедир ажылдаар болза, таарымчалык деп санап турар бис. Чайгы үзө хойларны ырак черлерде оларларга чайлагалдык төрүй баар болгай. Улагаттырган бригадала бригадалар онт удуруп башкаларынга таарымчалык болуш дөш, аразы чок турар олар участокта-рын база коданнары тускайлап бээр.

А чарыгалдары денөөрге мындай. Хойларын болгаш хураганнары азырап чегерлерин 17707 рубль түнүк тем-нерин (сиген, сенаж, концентраттар) чарыгаан. Алган акла орулгалары: зүк сакманчылар—40 муң рубль, немелде дек-анды—72,5 муң рубль, а шунтуу—113 муң рубль хире болган. Бир эвес комплекс тууларына колхоз 139 муң рубль чарыгаланын барымдалап алыр болза, ажыктын тодаргай-дыр: ол барык-ла чангыс чыл дүргүзүндө дедир эгиттилик-турар ышкажым. Ынчанга келир үзө хой ажылы специа-лизация болгаш централизация үндөйлөп хөгжүүр алаар дээринге удуруткучулары болгаш специалисттерини, ол ышкаш колхозчулары хой комплексинин тургусканынын курулганын бүзүрөткөн. Төрүү хойну шунтуу хөт комплексинин болгаш семиртилге шөлүн тууду тургузар бис.

Хой комплексини бүзүрүгө дараазына объектилер кирер: кожа-кожа үш хой кажазы, чеди өрөөдиг чуртталга бажы-

ны, столовая, тунар чер болгаш кыыл-бууш. Бүтү черлерини бус-биле чымылдар болгаш таа плиталарым. Бодунуң едалта чери, электростанциясы бар. Куулурау оларга 150 гектарны тускайлаан, күскү-кышкы үзө хойлар тургузары-биле үш шөдөн кажааны туткан. Кажаа бүзүрүгүн чанында бөдүүн, чуукутуу чегер кадалгалаар чер болгаш 300 тонна кирер силос өлгөрү бар. Бүтү-ле чуртталга-бүдүрүлгө оран-саазы электржигитинген болгаш суг дамчытылгалым.

Хой комплексини «Заря» тарын боозадырының үзөтү ие-тодун практикага шындоонун ап турар дүштө, хураганнаш-кышкынык бүтү технологияту чорудугалык улам ылай сайырап-гайжыдары бодунуң болур деп көргөн. Ынчанга ийи-үш дугаар оолдуар бирги класстын үш кодан, ийи муң ажыл төрүү хойларын шилип алган болгаш оларны чангыс улуг кодан кылдыр калдыкан. Мындай түндөлдөрүн денештирип көрөөлүкөр: хойдан хураган алырнын планын комплекске 113 хуу, аяк улагаттыр каттыштырган бригадала 69,4 хуу күүсеткен. Комплексе хой бүзүрүгүн кыргыз алган дүк аяк бригадаларында 300 грамм хой болган. Комплексе бүдүрүгөн ээт тус-тус бригадаларынында болгаш колхозтуудан бүдүн чартык каттап хой болган.

Бисте хойжуларының социалистик чарыктын негелдерини моральдык база материалдык сонугуруга үндөйлөп, мык болап кылган. Пландан ажыр центнер немелде дөшөй алырга, хойжуга 30 рубль бээр. Пландан артыкка менди камгалап алган, үш ай назымынга чедир өстүрөн хураганнары дөш сакманчыларга немелде төлөвир бээр. Ынчанга оолзааш-кыш кампаниязынын үзөндө коданни хайгаарал чок калган чоруткай, күш-ажылдык салгыла-чурумун кажынын турар кижилерге шалынык база немелде төлөвирини бербес.

Ынчанга хой ээлин болгаш дүктү бүдүрерини шийтир-ли-биле көвүдөдиринин сорулгалары хой ажылынын туруп турар технологиязын эскертирини база сайырапгайжыдарын негеп турар. Хой ажылына күш-ажылдык бүдүрүчүлүү, оң ажыктын улам ылай бедилери, продукциянык бот-үезин чийгедери ол адыры чугула үзөтүр үндөйлөп, пла-чирлеринен кол хамааржыр. Ынчаарга ол чугула сорулгаларын шийтирээрди дыка улуг чегезинде үк адыры техника-биле хериринген, чөм баазанын бүтү хемчегер-биле бижы-лаарында, бүдүрүлгени концентраттарында база специа-лизацияларында, улуг-улуг механизастаттыган хой фермала-ры болгаш комплекстерини түздүрүлгө, бүтү тургусканынын механизастатынын денештирген база күш-ажылдык чаш өзү-биле сайырапгай кылдыр организастарында хамааржыр алаар.

МУРНАКЧЫ ДУРЖУЛГАНЫ А Ж Ы Г Л А А Р

Бистин республиканың СЭКП обкомунун ийги секретары В. Е. Серяковка баштаган, бөлүк специа-листери чоотка чаа Чита областың хой ажыл-дыг ажыл-агыйларына барып чорган. Олар нарын дүктү хойларны азырап өстүреринин мур-накчы аргалары-биле таныжып көргөн.

Тыва хойжулар чыгажыларынын дуржулганында дыка хой ажыктыг чүүлдерини ап болур дээрзи дуржула ажыл-агыйынын бригадари С. Д. Боро-динниң болгаш «Пограничник» колхозтун кол зоо-техниги И. Ф. Малининниң бо арында парлаттын-ган чугааларында иден-дир. Чинге-нарын бол-гаш чартык нарын дүктү хойларны Тауда, Каа-Хем, Бин-Хем база республиканың өске-даа рай-оннарында өстүрүп турар болгай. «Өөк», «Тин-делге» дээн ышкаш чамдык совхозтарда хой ажылының комплекстери бар, оларны мергежил-дик ажылдаар болза, бедик ажыкты ап болур. Ынчанга херек болза, чыгажы хойжуларынын дуржулганын кичээнгейлиг өөренип көөрү болгаш ажыктыг бүгү чүүлдерини үк черини байдалына таарыштыр боттарынын хойжу бригадаларында шындоонун удуруткучулардан болгаш специа-листерден хамааржыр алаар.

Бо материалдары Забай-калдык хой болгаш эъткер мад ажылының эртем-шылче-лел технологияту институтунун специалисттери белеткен.

Аракча Чалышпович Хумбун «Нарын» совхозтун мурнакчы хойжуу. Ол хой ажылында он ады чык болуп турар. Бо арында төртүр хой кадарган чыдарында 100 хойга онааштыр 90-дан өрү хура-ганны менди доруктуруп келген. Аракча Чалышпович онту беш чылдык

дөртү чылдык хой бүзүрүлгө-не хура-ганны камгалап алырын хүзөптөгөн, эрес-шудуру ажылдап турар. Ам оон кодан-нында 400 хой төрөк, хураганнары мен-ди. ЧУРУКТА: А. Ч. Хумбун. А. ЗАЙЦЕВИЧ фотогу.

Чита областың ажыл-агыйларында хой ажылы бедик орулгалыг адыр болу берген

Чита областың совхозтарына болгаш колхозта-рына хойну баш саны онту беш чылдын төнчү-зүндө 5,5 миллион чедер азы 1975 чыл-биле ден-нээрте, бүдүн чартык каттап өзөр. Ынчаарга эвөөш чарыгдал үндүрүп тургаш, эң эки шынарым дүк бүдүрери көвүдээр болгаш арбын орулганы бээр алаар.

«Пограничник» колхозта болгаш Забайкалдык хой база эъткер мал ажылының эртем-шынчилел технологияту институтунун Ононск дуржула-бүдүрүлгө ажыл-агыйында ийи комплекстерини ажы-лынын дуржулганынын дугайын мында чугаалап турар. Оларнык коданнарында хойларны уксаа-лыг шынарлары эки, дириг денезин улуг болгаш дүкүр продуктулуу арбын. Тываның хойжулары боттарынын кожоларында дыка хой чүвени өө-ренип ап болур.

онааштыр хүнде 0,3 килограмм концентраттар-биле немей чегерер.

Тарым боозаткан соонда бригадалык ажылына кол сорул-га болза, хойну кыштаглаашкыны чедишкенин эрттери болур. Хойларны күш-денезин кошкатпас дөш, хойжулар боттарынын бүтү мергежилин ажылап турар. Хойну боос чоругун ийги чартында чер оларны кадарарында ан-гыда, хүнде бир башка онааштыр концентраттары 0,5—0,6 болгаш бөдүүн чегерини 0,8 килограмм чедир немей берип турар. Кышкы үзө хойну ситен болгаш сула берген соонда, хонукта чангыс каттап сугатар. Оон ангыда, төрүү хойларны хүнүн-не кышкы өлөжө үндүрүп турар.

Бистин хойжу бригадалыктын ажылына өң-не харысал-галык болгаш күженишкенин үндүрүп үе болза, оолзаашкы кампанияны белеткенири болур. Аяк чогуур үзөндө мык белеткени: эржегод чугула дериг-херекселдерин, хой, хураган дугаарлаар буюкут экеп, кажааны чыгылап алыр бис. Совхозтун механизаторлары хой оолзаашкынын үзөндө чедир санын бөдүүн болгаш концентратты чегерини ко-даннарга сөөртүп өкөп турар. Хой оолзаашкынын чедиш-кенин эрттери нарын болгаш харысалгалык херек. Ын-чанга коданга хүнүн-не 60 болгаш оон-ла хой хураган төртүтүп турар кыска үзө хой санын чаш малды хүлөп ап, оларны шунтуун менди доруктуруп күш-ажылы шын организастас, хойжу бүзүрү сагыш човангыр болгаш харысалгалык болбас болза, болдунар аражок.

Хой оолзаашкыны эгелеринин дөрт-беш хонук мурнунда төрөөн хойлар турар баштайгы бичик үзүктөшкенин кылдыр: төрүү хойлар турар өрөөлгө тус-түстүн 120 үзүк-төштөрүн—бөдүртерин, оолду хойлар турар черлерге—ан-гылаашкынын база чөм кал бээр шажаларын тургузар. Хураганнар ажаал доруктуруп-биле бригадала дүзөлажыр кылдыр сакманчылары ажыл-агыйнык дирекциясы кодан-ларже чорутуп турар. Төрүтүтүп турар чаш хураганнары менди камгалап алырнын бригадалык чедишкенин бир чажылы болза, сөөлүг он чылдык дүргүзүндө чаш хураган-нары хүлөп алырынга, азырап өстүреринге чангыс ол-ла кижилерини ажылдап турары болур.

Бригадалык кечигүнери төрөөн хой бүзүгүн хайгаарал көер: аминин байдалы, суткүрүн, төлүүнү бөдүүн болгаш шындоон барымдалаар. Улуг хойжу ийис хураганнары ажаал өстүреринге өзкө кичээнгей салыр: арган, сүдү эвөөш хойларын ийис хураганнары сүдү элек, чангыс хураган-нык хойларга чарыштырар. Хураганнык хойларны чегер-ринче база-ла улуг кичээнгейи салып турар. Ол үзө хойну чөм рационанга эки шынарым көк ситени кириер, концент-раттарынын нормазын 0,6—0,7 килограмм чедир. Чылыткан суг-биле хойну хонукта ийден эвөөш эвес сугтарар.

Хой бүзүгү төртүтүр билек-ле, онту хураган-биле калм ангы үзүктөшкө кириер, хураганны бижытып, незинге чан-чыктыже чедир ол аяк турар. Үзүктөштерге бир хонук болгаш оон-ла үр турган хураганны хойларны алгы улуг эвес балукке үзөр болгаш чаш хураганнар эки өзүп дору-гар индик байлаларын алаар тургузар.

Хураганнарың төртүтүгенинин баштайгы хүнеринде улуг эвес балуктер кылдыр тургузарга, аларны доруктуруп-нын база менди камгалап алырнын түндөлдөрү эки болуруп практика көргүскөн. Чуге дөргө улуг эвес балукке тургаш, чаш хураган незин дүргөн тып, чогуур үзөндө төттүр эоп алыр. Балуктерин улагтырарын хураганнарың өзүп дорук-канында хамаарыштыр, боламчалык кылдыр.

Бедик көргүзүлгенин үндөйлөп—эки организастаан чөм баазаны. Кыш бүзүгүн-ле бөдүүн чегерини бригадала бөдү-леткеп алыр. Бистин коллективистен беш кижини чыл-дык-на ситен белеткээр отряд кылдыр тургузар. Совхозтун дирекциясы бир Т-25 тракторун, кочилканы болгаш дүр-башты оң эргенде тускайлап берип кзар. Ынчанга бригадалык дүкү-биле чыл санында-ла 110-дан 180 тонна чедир эки шынарым ситени белеткеп алыр. А ол дөргө чарыгалдар дыка кудулаар дээринин магадлалы-дыр.

ХАМЫКТЫҢ МУРНУНДА САГЫШ САЛЫШКЫН БОЛГАШ ЗООТЕХНИКТИГ НЕГЕЛДЕЛЕР

Забайкалдык хой болгаш эъткер мал ажылының эртем-шынчилел технологияту институтунун дуржула-бүдүрүлгө ажыл-агыйының хойжу бригадалыктын бригадари С. Д. БОРОДИНИЧ чугаазы:

— 1977 чылда бистин ажыл-агыйымыска төрүү хойлар ажаал турар 23 хойжу бригадалык 16-зынга төрүү 100 хойга онааштыр 100 хураганны алган болгаш незинден аң-гылап үзөргө чедир менди доруктурган. Эң өкилерини бир-өөзи бистин бригадалыктын болуп турар. 1977 чылда бистин коданнарымыска нарын дүктү уксаалык төрүү чүк хонуга онааштыр 150 хураганны менди камгалап алган. Ол болза, чугула Чита областы эвес, харын-лаа бүгү Чөөн Сибирде хой ажылына эң бедик көргүзүп болуп турар.

Бистин хойжуларымыска бүдүрүгө чыгы херек кырында сентябрың баштайгы хүнеринден эгелээр. Ол үзө хура-ганнары нежеринден аңгылап үзөр, коданнарын четчелээр, брактаашкыны чорутар болгаш төрүлгө кирбес хойларны тускайлаар. Төрүү хойлар коданын шын четчелен тургузар чорук хойларны уксаалыг шынарларын экижидеринге бол-гаш кыргыз алыр дүктү көвүдөдиринге чугула ужур-дузалап. Бирги класстың 750 баш төрүү хойларын хойжу бригадала бижыталаар. Коллективтин ажылынын чедишкени хойларны тарым боозадырынга найы хире белеткениннен база көз ха-мааржыр турар. Хураганнары үскөн соонда хойларны шө-дөтү өстүтү эвес оларларга немелде дүргүзүлдө калар болгаш хонукта чангыс каттап сугтарар. Хойларны аминин сүдүвүн солугуру мындай ийик челип алыр.

Хойларны аминин сүдү соолган дээринге бүзүрөөш, хой-жу оларны дараазына беш хонук дүргүзүндө чайгаар үнгөн болгаш тараан эки өстүтү черлерге шилчидер. Тараан болгаш силос культураларынын хооруннары база ажылаар. Хой-ларны чулукут өстүтү оларларже чоорту шилчидер чорук өстү хөйү-биле чиринге оларны чаңчытырар, ынчанга хойлар дүргөн денгип семирчир болгаш төлгүр болур.

Хойларны төлгүр болуру тарым каан өл-шымтыг ногаан ситен чиринден улуг хамааржыр дээрин тускай шынчилел-дер болгаш практиктик хайгааралдар-биле тодаркаткан. Хой-ларнык ийистерин көвүдөдир болгаш оларны бүрүн камгалап алыры-биле, тарым боозаткан соонда дараан-па бир башка

«ЧАСКЫ ОДАРДА»

